

Opinie juridică privind inițiativa cetățenească, respectiv Legea de revizuire a Constituției României în sensul redefinirii familiei în Constituție

I. Scurt expozeu introductiv privind expunerea de motive a inițiativei cetățenești, respectiv a Legii de revizuire a Constituției României¹

Prin intermediul inițiativei cetățenești, respectiv prin Legea de revizuire a Constituției României, se urmărește modificarea dispozițiilor art. 48 alin. (1) din Constituția României², în sensul înlocuirii termenului de „soți” cu sintagma „bărbat și femeie”, astfel încât să fie înlăturat orice echivoc cu privire la conturarea noțiunii de „familie”.

Potrivit expunerii de motive a inițiativei cetățenești, motive preluate *in corpore* de Legea de revizuire a Constituției României în forma adoptată de Parlament, prin înlocuirea termenului de „soți”, cu expresia „bărbat și femeie”, se asigură implementarea precisă și literală a unor expresii consacrate cu puterea unor garanții destinate ocrotirii familiei, recunoscută drept „elementul natural și fundamental al societății” în dispozițiile art. 16 din Declarația Universală a Drepturilor Omului³.

Se arată că, în același sens și în România doar „bărbatul și femeia” împreună se bucură de recunoașterea și garantarea universală a dreptului de a se căsători și de a întemeia o familie pe baza unor importante considerente de natură istorică, culturală și morală specifice societății românești.

În România, în preocuparea sa continuă de a asigura respectarea obligației constituționale asumate prin dispozițiile art. 20 din Constituție, potrivit cărora „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte”, legiuitorul a adoptat în mod expres o definiție a noțiunii de „soți”, începând cu 1 octombrie 2011, dată la care a intrat în vigoare noul Cod civil adoptat prin Legea nr. 287/2009, astfel cum a fost pusă în aplicare prin Legea nr. 71/2011⁴. Astfel, dispozițiile art. 258 (Familia) alin. (4) precizează: „În sensul prezentului cod, prin soți se înțelege bărbatul și femeia uniți prin căsătorie”.

În ceea ce privește definiția căsătoriei, dispozițiile art. 259 (Căsătoria) alin. (1) precizează: „Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii”.

---

* Șef Serviciu Juridic, Contencios și Contracte, CNCD,

Email: ncristian_lex@yahoo.com

Manuscris primit la 30 septembrie 2018.

¹ A se vedea: (http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?cam=2&idp=16176).

² A se vedea dispozițiile art. 48 alin. (1) din Constituția României.

³ A se vedea dispozițiile art. 16 din Declarația Universală a Drepturilor Omului.

⁴ A se vedea dispozițiile Codului civil din 17 iulie 2009 (M.Of. nr. 505 din 15 iulie 2011).

Chiar dacă dispozițiile Codului civil sunt de generală aplicare și reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane, ca subiecte de drept civil, nu poate fi omis riscul ca, sub efectul unor presiuni de moment, extranee dezvoltării durabile și sănătoase a societății, dreptul bărbatului și al femeii de a se căsători și de a întemeia o familie să sufere alterări, îngrădiri și interpretări, chiar legislative, străine de spiritul și interesul fundamental de ocrotire a celei mai importante instituții umane de pretutindeni: familia.

Se mai arată că impactul socio-economic al modificării propuse este unul pozitiv, cu efecte ce au potențialul de a contribui la soluționarea unor probleme în materia drepturilor fundamentale ale bărbatului și femeii, și anume „evoluția demografică îngrijorătoare” și „rata alarmantă a copiilor născuți în afara căsătoriei”.

Se susține că, potrivit Eurostat, România ocupă locul 5 în Uniunea Europeană cu cele mai multe căsătorii anuale după Lituania, Cipru, Malta și Letonia. Acest fapt indică nu numai că familia și căsătoria au o importanță majoră în societatea românească, ci relevă și existența unei puternice cutume sociale în privința căsătoriei dintre un bărbat și o femeie. La nivel european însă, din cauza lipsei unei politici mai eficiente de protejare a familiei, întemeiate pe actul căsătoriei, cât și datorită apariției și încurajării unor noi forme de conviețuire legale a determinat, din 1965 până azi, o scădere cu 50% a ratei de căsătorie în cele 28 de state membre.

Se susține că, pentru a evita această tendință, statul român trebuie să ia exemplul altor state membre, precum Polonia, Croația, Slovacia, Letonia, Lituania și Ungaria în a consfinți explicit căsătoria ca o uniune dintre un bărbat și o femeie și să urmărească o politică durabilă de stimulare și protecție a instituției familiei.

Familia și instituția căsătoriei sunt protejate în temeiul art. 8 și art. 12 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, norme care reglementează dreptul la viață privată și de familie și dreptul bărbatului și al femeii de a se căsători și întemeia o familie.

Se susține că, în sensul arătat, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a evidențiat în jurisprudența sa recentă privind încălcarea art. 8 din Convenție dreptul imuabil al statelor membre de a proteja căsătoria și familia în conformitate cu realitățile sociale specifice fiecărui stat și cu nevoia fiecărei națiuni de a-și proteja valorile sociale fundamentale. De asemenea, instanța europeană a confirmat că dreptul de a se căsători și întemeia o familie înglobează conceptul tradițional de căsătorie dintre un bărbat și o femeie.

II. Reflecții analitico-juridice cu privire la inițiativa cetățenească, respectiv Legea de revizuire a Constituției României în sensul redefinirii familiei în Constituție

Cu titlu preliminar, se impune a se preciza că inițiativa legislativă cetățenească în cauză nu se circumscrie cu rigurozitate scopului instituției revizuirii Constituției, în sensul în care efectul adoptării acesteia nu ar fi acela al retușării sau completării textului constituțional devenit insensibil la dinamica vieții sociale sau insuficient de operațional pentru a mai cuprinde în reglementarea sa inițială noi realități de natură constituțională, fiind necesară, așadar, consacrarea într-o nouă dispoziție constituțională.

Astfel, observăm că inițiatorii, și ulterior legislatorul național, nu conturează o astfel de primare socială sau neconcordanță cu anumite realități contemporane subordonate naturii

constituționale, ci, dimpotrivă, urmărind să evite racordarea sensului normei constituționale vizate în forma actuală la subiectul de actualitate socială vizând legitimarea unor forme distincte de conviețuire socială, propun, în esență, durificarea înțelesului actual al normei constituționale prin reformarea sintagmei „între soți” cu sintagma „între un bărbat și o femeie” (ambele sintagme exprimând, literal și socio-juridic, același înțeles contextualizat – căsătoria între parteneri de sex opus).

Prin urmare, suntem în prezența unei intenții de revizuire formalistă, și nu una de esență, care să modifice sau să corecteze fondul normei, inițiatorii exprimându-și *expressis verbis* dezideratul de a păstra înțelesul normei constituționale aflate actualmente în vigoare, prin care se reglementează, generic, dreptul la căsătorie între parteneri de sex opus⁵.

Din interpretarea *ad litteram*, dar și logică și teleologică a dispozițiilor art. 48 din Constituție, raportat la cea sistematică în economia tuturor normelor constituționale de referință, extragem înțelesul că acest text al legii fundamentale consacră dreptul la familie întemeiată pe căsătoria liber consimțită între soți, *ergo* între persoane de sex opus (bărbați și femei).

Sensul acurat (anteprecizat) al termenului „soți” rezultă atât din semantica acestuia, cât și din economia dispozițiilor art. 48 din Constituție.

Tot așa, corelativ semanticii termenilor incidenți, elementul biologic al căsătoriei rezultă și din conținutul exhaustiv al dispozițiilor art. 48 din Constituție, care reglementează instituția căsătoriei într-un raport de conexitate cu protecția copiilor născuți, *a pari* „din afara căsătoriei” și „din căsătorie”.

Nu există echivoc în privința voinței legiuitorului constituant de a consacra instituția căsătoriei *stricto sensu* din perspectiva uniunii dintre un bărbat și o femeie, având în vedere aspectul că procrearea se circumscrie în mod natural și biologic exclusiv unei astfel de uniuni.

De asemenea, înțelesul propriu instituției căsătoriei și termenului „soți” este legiferat expres prin dispozițiile Codului Civil, care prin art. 258 alin. (4) dispune: „În sensul prezentului cod, prin soți se înțelege bărbatul și femeia uniți prin căsătorie”, iar prin art. 259 alin. (1): „Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii”.

În atare lumină, apreciem a fi nefondat și lipsit de sens argumentul regăsit în expunerea de motive prin care se invocă dispozițiile art. 16 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, atât timp cât dispozițiile art. 48 alin. (1) din Constituția României (cele vizate de revizuire) nu contravin, dimpotrivă concordă întru totul cu cele ale D.U.D.O.⁶, în sensul consacării dreptului bărbatului și femeii la căsătorie.

În același caracter defavorabil inițiativei cetățenești, respectiv legii de revizuire constituțională în speță poate fi reținut și argumentul privind impactul socio-economic al modificării propuse, relativ la „evoluția demografică îngrijorătoare” și „rata alarmantă a copiilor născuți în afara căsătoriei”.

Este de natura evidenței că nu există niciun raport de cauzalitate între maniera în care legiuitorul constituant a reglementat dreptul la căsătorie (prin utilizarea sintagmei „între soți”) și tema „evoluției demografice îngrijorătoare” și „rata alarmantă a copiilor născuți în afara căsătoriei”.

---

⁵ Plastic și chiar caragialian prezentat – inițiatorii doresc revizuirea normei constituționale, dar fără să se schimbe nimic pe fond.

⁶ A se înțelege acronimul pentru Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Regresul demografic în România și nașterile în afara căsătoriei nu puteau fi sub nicio formă influențate de eventuala neclaritate a normei constituționale.

Este irațional a se susține că un eventual dubiu cu privire la exclusivitatea căsătoriei între bărbat și femeie ar fi generat o involuție demografică în România și nașteri extra căsătorie, în egală măsură cu a pretinde că o clarificare în sensul dat ar conduce *eo ipso* la creșterea numărului de căsătorii și la un progres demografic în România.

Deciziile de căsătorie și cursul demografic sunt, în mod natural, independente de reglementarea legală a caracterului exclusiv biologic al căsătoriei, acestea fiind mai degrabă în corelație fie cu forul imanent al persoanei, fie cu factori obiectivi extranei (factorul clinic, factorul mediu poluant, factorul profesional, dinamica vieții sociale etc.).

De asemenea, recunoașterea altor forme de parteneriat între cupluri, alternative instituției căsătoriei (asemenea parteneriate incluzând atât cuplurile homosexuale, cât și pe cele heterosexuale, care nu optează pentru versiunea căsătoriei), nu poate *per se* influența cursul demografic.

Este exclus riscul ca recunoașterea unei atare alternative să perturbe orientările sexuale ale indivizilor sub consecința influențării sau chiar a reorientării sexuale, întrucât orientarea sexuală se circumscrie, în esență, procesului afectiv intim al individului, independent de puterea exemplului.

Dacă exemplul ar deține forța afectării/influențării orientării, exemplul orientării heterosexuale ar deține *de plano*, prin prisma atributului biologic și a caracterului dominant în societate, forța creionării unei orientări sexuale singulare – heterosexuală.

Pe de altă parte, argumentul în speță este unul nefondat, având în vedere aspectul că reglementările constituționale actuale consacră, astfel cum am arătat, *stricto sensu* căsătoria între bărbat și femeie, aceasta fiind și percepția și accepțiunea societății.

Or, regresul demografic și nașterile în afara căsătoriei s-au înregistrat, așadar, chiar în contextul reglementărilor constituționale și legale în sensul precizat, ceea ce probează *ex re* absența vreunei legături de cauzalitate în speță.

De altfel, argumentul invocat este contrazis de chiar precizarea inițiatorilor în sensul că România ocupă locul 5 în Uniunea Europeană cu cele mai multe căsătorii anuale, fapt ce ar indica nu numai că familia și căsătoria au o importanță majoră în societatea românească, ci relevă și existența unei puternice cutume sociale în privința căsătoriei dintre un bărbat și o femeie.

Acest fapt atestă indubitabil percepția societății românești în legătura cu fundamentul biologic al căsătoriei, percepție nealterată de maniera de redactare constituțională (sintagma „între soți” fiind înțeleasă în acord cu voința reala a constituantului) și, simultan, materializarea acestei percepții prin înregistrarea unui număr ridicat de căsătorii în România.

Această împrejurare reflectă și factorii reali ai regresului demografic, terți instituției căsătoriei, instituție care în România se evidențiază, totuși, în proporții ridicate *per a comparatio* cu alte state, acestea din urmă neînregistrând, totuși, o scădere demografică proporțională cu numărul mai redus de căsătorii.

Sub o atare abordare analitico-juridică, implicit sub rigoarea tehnică a instituției revizuirii și a obiectivului material al acesteia, se poate aprecia că o astfel de revizuire apare ca fiind una inutilă.

De asemenea, caracterul „infructuos” al respectivei inițiative se vedește și prin raportare la ceea ce se poate înțelege că ar fi un „deziderat descendent” al demersului cetățenesc în cauză,

anume consecința urmărită de a se evita forme distincte, alternative de conviețuire socială, indiferent de orientarea sexuală.

Și aceasta întrucât prin inițiativa în speță se poate realiza cel mult înlocuirea sintagmei „între soți” cu sintagma „între bărbat și femeie”, dar fără să se obțină, implicit, schimbarea sau extinderea intenției actuale a legiuitorului constituant, anume aceea de a reglementa exclusiv dreptul la căsătorie și relațiile de familie ce rezultă *stricto sensu* din căsătorie (nefiind vizate alte forme alternative de constituire socială a familiei).

Așadar, se poate reține că, reglementând expres dreptul la căsătorie și relațiile de familie ce rezultă din căsătorie, legiuitorul constituant nu a urmărit, pe cale implicită, să excludă recunoașterea și protecția prin reglementări speciale a unor forme distincte de conviețuire socială (această materie rămânând exclusiv în competența și ținând de manifestarea de voință a legislatorului român).

O părere contrară tezei noastre apreciem că ar putea fi luată în considerare doar în măsura în care prin revizuire s-ar intenționa inclusiv completarea normei constituționale în sensul excluderii exprese a unor forme diferite de conviețuire socială (ceea ce nu face, însă, obiectul inițiativei de revizuire analizate).

Prin urmare, prin faptul că Legea fundamentală, reglementând dreptul la căsătorie și relațiile de familie ce rezultă din căsătorie, nu interzice în mod expres recunoașterea și protecția prin reglementări speciale a unor forme distincte de conviețuire socială, s-ar deduce logico-juridic faptul că, de principiu, ar accepta această posibilitate, corelativ unei eventuale manifestări de voință a legislatorului român, potrivit principiului fundamental de drept general și de logică juridică: „*ceea ce nu este interzis de lege în mod expres este permis*”, devenind incident argumentul de interpretare logică *ex silentio* (adecvat căruia ceea ce nu s-a negat expres se prezumă a fi afirmat).

De altfel, același înțeles rezultă și din Decizia CCR. nr. 580 din 20 iulie 2016, prin care s-a constatat că inițiativa în cauză îndeplinește condițiile de formă și procedură prevăzute de art. 150 și art. 152 din Constituție, decizie prin care instanța de contencios constituțional a dispus cu privire la inițiativa în discuție că: „Propunerea de modificare a art.48 alin. (1) din Constituție se referă exclusiv la dreptul la căsătorie și relațiile de familie ce rezultă din căsătorie. Alte drepturi fundamentale, la care fac referire memoriile *amicus curiae* depuse la dosar, nu sunt puse în discuție de inițiativa de revizuire și, prin urmare, nu pot face obiectul analizei de constituționalitate a acesteia”.

Contextualizat, se impune a se preciza aspectul că raportul comun al Comisiei pentru constituționalitate, libertăți civile și monitorizare a executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului și Comisia Juridică de numiri, disciplină, imunități și validări ale Senatului⁷ asupra propunerii legislative supuse analizei pleacă de la o premisă argumentativă, a excluderii sau nerecunoașterii uniunii între persoane de sex opus, neconfirmată însă prin Decizia CCR. nr. 580 din 20 iulie 2016, întrucât această decizie nu conține dispoziții în acest sens.

Dimpotrivă, din argumentația Deciziei CCR. nr. 580 din 20 iulie 2016, rezultă că instanța de contencios constituțional a reținut că inițiativa cetățenească analizată se referă strict la ceea ce reglementează art. 48 alin.(1) din Constituție, anume exclusiv la dreptul la căsătorie și relațiile de familie ce rezultă din căsătorie.

⁷ A se vedea: (http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?cam=2&idp=16176).

Din acest considerent, reținând că inițiativa nu vizează alte situații (de natura alternativelor de conviețuire socială) corelative unor drepturi fundamentale, precum dreptul la viața privată/de familie, dreptul la egalitate de șanse și nediscriminare etc., Curtea Constituțională a decis că acestea nu fac obiectul analizei de constituționalitate.

Mai mult decât atât, teza neexcluderii, pe cale constituțională, a recunoașterii și protecției prin reglementări speciale a unor forme distincte de conviețuire socială, corelativă manifestării de voință a legislatorului național, este confirmată și prin jurisprudența CEDO⁸, prin care se reține în mod explicit că reglementarea și protejarea căsătoriei ca uniune rezervată exclusiv bărbatului și femeii nu reprezintă în sine o încălcare a dispozițiilor art. 8 și/sau 12 din Convenția europeană, *în măsura în care și celelalte forme de conviețuire socială se bucură de o recunoaștere și protecție legislativă și dacă o astfel de protecție nu afectează un interes public și general al statului respectiv*⁹.

De facto, concordant argumentației instanței europene, putem emite opinia că instituția căsătoriei poate fi rezervată exclusiv sexelor opuse, însă sub clauza recunoașterii și protecției prin reglementări speciale a unor forme distincte de conviețuire socială, independent de orientarea sexuală. Recunoașterea în speță ar fi, la rândul-i, condiționată în dublă formă (subiectivă și intrinsecă – exprimată prin manifestarea de voință a legislatorului național, respectiv obiectivă și extrinsecă – concretizată prin neafectarea unui interes public și general al statului respectiv).

III. În loc de concluzii...

În opinia autorului, deși nu este de negat consfințirea tezei, de altfel consacrată *eccum modo* pe cale constituțională, potrivit căreia instituția căsătoriei, în maniera și accepțiunea sa tradițională, poate fi destinată exclusiv sexelor opuse, circumscris voinței legiuitorului național¹⁰, totuși inițiativa de revizuire a dispozițiilor art. 48 alin. (1) din Constituția României se prezintă ca fiind una superfluă.

Iar aceasta atât din perspectiva faptului că inițiativa exprimă o intenție de revizuire formalistă, și nu una de esență, care să modifice sau să corecteze fondul normei constituționale (păstrându-se intact înțelesul normei aflate actualmente în vigoare), cât și din aceea că revizuirea pretinsă nu va putea afecta posibilitatea recunoașterii și protecției prin reglementări speciale a unor forme distincte de conviețuire socială, corelativ unei viitoare (și necesare în contextul realităților contemporane, precizează autorul) manifestări de voință a legislatorului român.

În situația în care, prin inițiativa în speță, s-ar urmări să se extindă intenția actuală a legiuitorului constituant, astfel încât să fie indus înțelesul că Legea fundamentală interzice expres sau implicit orice alte forme oficiale distincte, alternative de conviețuire socială, indiferent de orientarea sexuală, atunci considerăm că textul constituțional ar deveni unul nejustificat de restrictiv, contravenind inclusiv orientării jurisprudențiale a Curții Europene a Drepturilor Omului, respectiv a Curții de Justiție a Uniunii Europene.

---

⁸ A se înțelege acronimul pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

⁹ A se vedea Hotărârea CEDO pronunțată în cauza *Oliari c. Italia*.

¹⁰ A se vedea și Hotărârea CJUE pronunțată la data de 5 iunie 2018 în cauza C-673/16, Coman (pct. 37 și pct. 45).

Opinia noastră este aceea că instituția familiei trebuie să suscite o abordare mai largă decât cea strict juridică, reglementată prin dispozițiile art. 48 din Constituție, respectiv art. 258 C.civ., luând în seamă și latura socială, economică și politică, corelativ realităților evolutive ale relației – familie și viață socială, știut fiind că noțiunea de „conviețuire familială” se subordonează clauzei simple de cuplu durabil și statornic cu raporturi sociale, economice și afective asumate, consumate și exteriorizate socialmente – dreptul la „viața de familie” având o existență și o evoluție autonomă față de instituția căsătoriei și cea a familiei în accepțiune strict juridică și tradițională.